

Оберемко Ю.О., здобувач Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України

СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ОСІБ, ЩО ВЧИНЯЮТЬ УМИСНІ ВБИВСТВА З КОРИСЛИВИХ МОТИВІВ

Стать, вік, рівень освіти, соціальний статус, сімейний стан тощо, є тими показниками, які притаманні будь-якій людині. Однак, коли мова йде безпосередньо про особу злочинця вони набувають особливого кримінологічного значення. Соціально-демографічні характеристики осіб значною мірою визнають їхні соціальні ролі і поряд з цим стають вирішальним фактором у формуванні морально-психологічних рис особи [1, с. 87]. Розглянемо ці показники більш детально.

Стать. Результати узагальнення архівних кримінальних справ показали, що питома вага умисних вбивств з корисливих мотивів - 95,3 % вчиняються чоловіками. Відповідно частка жінок становить — 4, 7 %. Таке переважання осіб чоловічої статі над жіночою на нашу думку, пов'язане скоріше за все із психологічними особливостями та тими соціальними ролями, які їм відводяться у суспільстві. Так, звичним для нас є твердження про те, що чоловіки є представниками сильної статі, а тому і прояви агресії, бажання встановлення переваги над іншим, застосування насильства частіше асоціюються з особами

чоловічої, аніж жіночої статі. І хоча для жінки природними є імпульсивність, інколи емоційна неврівноваженість, психічна напруженість вони все ж таки уособлюють уявлення про продовження роду, сімейне благополуччя та добробут. Таке, традиційно визначене місце жінки у суспільстві, певною мірою може пояснювати деякі особливості вчинення умисних вбивств з корисливих мотивів особами жіночої статі. Останні, як правило, під час вчинення досліджуваного нами виду злочинів виконують другорядні ролі (найчастіше пособників) [2, с. 120], які не пов'язані із застосуванням насильства.

Наступним, не менш важливим показником соціально-демографічної характеристики є *вік* особи. Упродовж життя зі зміною віку — змінюються уявлення людини про цінності, потреби, інтереси, зникають або навпаки з'являються нові, соціально значущі зв'язки. Тому, дослідження вікового показника має важливе кримінологічне значення і дозволяє зробити висновки про кримінальну активність і особливості поведінки представників різних вікових груп [3, с. 76].

За даними наших досліджень найбільшою кримінальною активністю характеризуються особи молодіжного віку. Зокрема, переважна більшість умисних вбивств з корисливих мотивів вчиняється особами у віці від 18 до 24 років - 55,5 %. Нижчі, але не менш значні відсоткові показники (17,6 %, 13,2 %, 10,6 %) закріпилися за віковими групами 25-29, 30-35 та 14-17 років відповідно. Як правило, з накопиченням життєвого досвіду вчинки людини стають більш обґрунтованими та виваженими. Це пояснює спад кримінальної активності осіб у старшому віці. Тому, віковим категоріям злочинців у межах від 35 до 50 років, які у своїй сукупності складають лише 3,1 %, значної уваги ми приділяти не будемо.

Віковий період з 18 до 24 років характеризується становленням особистості та вибором життєвого шляху. Напевно, йдеться про найбільш вразливий щодо криміногенних ризиків період життя людини [2, с. 125]. Традиційно, молоді люди у цьому віці переходять на етап самостійного життя, зіштовхуються із проблемами матеріального забезпечення та

пошуку джерел для існування. Соціальні негаразди у сукупності із типовими для цього віку амбітністю, імпульсивністю, схильність до прийняття категоричних рішень призводять до вибору соціально неприйнятних моделей поведінки. Через те, бажання задовольнити свої, як правило, завищені матеріальні потреби реалізується шляхом вчинення корисливих насильницьких злочинів, зокрема і умисних вбивств з корисливих мотивів.

Близькі один до одного показники кримінальної активності (17,6 %, 13,2 %) спостерігаються у віковій періоді 25-29 та 30-35 років. Більшість засуджених означено віку зазнали поразки у спробах влаштувати власне життя: вступити у шлюбні відносини, досягти кар'єрних успіхів, отримати матеріальну незалежність. Окрім цього, багато хто з них вже були раніше засудженими та мають відповідний кримінальний досвід.

Значно менша кількість умисних вбивств з корисливих мотивів (10,6 %) вчиняється особами у підлітковому віці від 14 до 17 років. Слід зазначити, що скоріше за все це особи, які потрапили під негативний вплив криміногенно налаштованої, старшої за себе молоді. Такі підлітки, як правило позбавлені уваги з боку батьків, вчителів, зростають в умовах сімейного неблагополуччя, яке в більшості випадків супроводжується відсутністю належного матеріального забезпечення.

Не менш важливе кримінологічне значення мають данні про *рівень освіти* корисливих вбивць. Саме освіченість людини впливає на формування правосвідомості та визначає рівень її правової культури. Результати нашого дослідження показали, що абсолютна більшість осіб (93 %), які вчинили умисні вбивства з корисливих мотивів мають середній освітній рівень, зокрема: 30,9 % осіб - неповну середню освіту, 45,3 % - середню освіту і 16,8 % — середню спеціальну освіту. Тільки 4,4 % серед засуджених осіб мали вищу освіту, решта - 2,6 % взагалі не освідженні. У свою чергу рівень освіти визначає *соціальний статус* особи. За нашими даними 77,3 % корисливих вбивць не працювали і не навчалися. Задіяними у

трудо́вій діяльності виявилось лише 10,9 %, решта — 11,8 % навчалися. Як бачимо, спільною рисою для більшості корисливих вбивць є їхня приналежність до низькостатусного прошарку населення. З огляду на такий високий показник незайнятих суспільно-корисною працею осіб, постає питання: за рахунок чого вони забезпечують своє існування? Результати анкетування засуджених до позбавлення волі за умисні вбивства з корисливих мотивів показали, що 38,2 % постійно працювали та отримували невеликі прибутки. Більшість засуджених (54,7 %) жили за рахунок тимчасових заробітків (наймалися на одноразову роботу, займалися підсобним господарством тощо). Ще 8,8 % перебували на утриманні близьких та родичі або розраховували на пенсії чи соціальні виплати. 9,7 % відповіли, що жили за рахунок вчинення крадіжок, займалися заготівлею та продажем металобрухту або інших речей. Наведені результати дозволяють дійти висновку, що більшість корисливих вбивць - малозабезпечені особи без постійного джерела прибутку.

Сімейний стан. Низький соціальний статус, нестабільне матеріальне становища вочевидь може бути причиною того, що більшість (63,8 %) засуджених не перебували у шлюбних відносинах, ще 2,5 % — були розлучені. Відповідно 33,7 % засуджених корисливих вбивць перебували у шлюбі, у тому числі фактичному. Окрім вищезазначеного, значний вплив на облаштування особистого життя, на нашу думку, справляє сім'я в якій виховувався засуджений. За даними проведеного нами анкетування 58,8 % опитаних виховувалися в неповних батьківських сім'ях. Причинами цього були: розлучення батьків (55 %), смерть одного із батьків (23,3 %), позбавлення батьківських прав (10 %), перебування одного із батьків в місцях позбавлення волі (11,7%). Вважаємо, що такі несприятливі умови виховання у неповноцінних батьківських сім'ях формують у свідомості молоді неправильне уявлення про сімейні цінності та шлюбні відносини.

Таким чином, на підставі аналізу соціально-демографічних даних можна зробити висновок, що переважна

більшість корисливих вбивць належить до молодіжної вікової групи та має середній рівень освіти. Це соціально невлаштована молодь, що, не працює і не навчається, і відповідно, - не має стабільного джерела доходу.

Список використаних джерел

1. Кримінологія : навч. посіб. / Ю.Ф. Іванов, О.М. Джужа. - 2-ге вид., доповн. та перероб. - К. : вид. ПАЛИВОДА А.В., 2008. - 228 с.
2. Головкін Б.М. Корислива насильницька злочинність : феномен, детермінація, запобігання : монографія / Б.М. Головкін. - Х. : Право, 2011. - 432 с.
3. Батиргарєєва В.С. Кримінологічна характеристика та попередження розбоїв, поєднаних із проникненням у житло. - Х. : «Одіссей», 2003. - 256 с.